

Az I.Lajos király által létrehozott pécsi egyetem alapítólevelét 1367.szeptember 1-jén írta alá V.Orbán pápa. Az eltelt több mint hatszáz évben a magyar egyetemek és főiskolák sorsa legalább olyan viszontagságos volt, mint az országé. Hol a pénz fogyott el, mert meghalt a mecénás, hol az ország fogyatkozott meg és menekülni kellett, hol voluntarista döntések hasítottak bele az alma materek testébe. 2000 január 1-jén kezdődik az új időszámítás, amikor a korábban önálló intézmények már integrált formában működnek tovább. A történelem ítéli majd meg, hogy napjaink racionalitása - a 134 helyen működő 89 egyetem és főiskola 23 oktatási intézménybe sorolása - kiállja-e az idők próbáját. Többek között erről a stratégiai döntésről kérdeztük Pokorni Zoltán oktatási minisztert.

- A felsőoktatás elemzői hol filozófiai, pedagógiai, hol szociológiai, oktatásgazdasági szempontokat hangsúlyoztak. A Miniszter úr e megközelítési módok közül melyiket tekinti a legfontosabbnak, bár nem kétséges, hogy mindegyik releváns?

- Oktatáspolitikusként ismerem e terület belső viszonyait, de nem vagyok szószólója egyik megközelítésnek sem. Ezek nem csodafegyverek, bár mindegyiknek van releváns eleme. Amikor kialakítottuk felsőoktatási politikánkat, ezeket a megközelítéseket súlyuknak megfelelően alkalmaztuk. A felsőoktatás nemcsak a tudomány közvetítője, hanem mint nagy intézményrendszer, a társadalom szerkezetének meghatározója is. A felsőoktatás áteresztőképességével, arányaival, a hozzáférés lehetőségeivel, demokratizmusával a tudás újraelosztásának nagyon fontos intézménye, ezért társadalompolitikai szempontból is vizsgálendő. Nem kell félni attól, hogy összekeverednek a politikai és a szakmai szempontok. Ez a kérdés a közjó kategóriája és ilyen szempontból a politika része. Azt mérlegeljük, kik, hányan, milyen erőfeszítések árán jutnak hozzá a versenyképes tudáshoz, milyen lesz Magyarországon a következő évtizedekben a társadalom szerkezete, csökkennek vagy gyarapodnak az elitté válás lehetséges útjai, azaz, a mai gazdasági-politikai-kulturális elit megőrzi-e pozícióit vagy versenytársai támadnak. A mai elit kiváltságait öröklik-e a gyermekeik vagy lehetőséget nyitunk a középrétegek sőt, nota bene a periférikus társadalmi létben élők számára is a valódi felemelkedést jelentő felsőoktatási szolgáltatásban részesedésre. Mert ebben nem kételkedem, hogy a felsőoktatás a felemelkedés legfontosabb és talán legszélesebb útja. A vázolt dilemmában az egészséges harmónia fönntartása a mindenkor oktatási miniszterek dolga.

- Ehhez kapcsolódik a következő gondolkör. A Ratio Educationis kapcsán Mária Teréziának tulajdonítják azt a mondást, miszerint az iskola politikum és az is marad. Mennyire sikerült a napi politikát távol tartani e területtől?

- A program egészét tekintve sikerült. Nincs a magyar felsőoktatásban olyan vélemény, amelyik vitatná azt, hogy a magyar felsőoktatás egyik szakmai előfeltétele a racionális, új alapokra helyezett intézményi struktúra kialakítása. A magyar oktatásügy már tíz-tizenkét éve ebben a megközelítésben gondolkodik, és előkészítését, megvalósítását tekintve is átível a kormányzati ciklusokon. A végrehajtásban természetesen komoly nézetkülönbségek vannak. De ez így természetes. A lényeg, hogy az alapkérdésekben egyetértsünk, és ez szerintem nemcsak a kormánykoalíción belül, hanem az ellenzéki pártok részéről is biztosított. Ezt sikerült kívül tartani a politikai lövészárkok napi adok-kapok csatározásán. Tehát egyetértünk három célban: Át kell alakítanunk az intézményrendszert, hogy ezáltal a gyermekeinknek szélesebb képzési kínálatot biztosítsunk, ami rugalmasabban követheti mind a tudomány, mind a munkaerőpiac változását. Erre nagyobb esélyt nyújtanak a nagyobb intézmények. A második cél, hogy

újrateremtjük a tudomány és a felsőoktatás egységét, amely egy rosszul kivitelezett német és szovjet típusú kutatóintézeti hálózat megteremtésével szétesett. Márpedig a felsőoktatás minőségének egyik legfontosabb garanciája, hogy nem válik intézményesen külön az adott tudományterületet - reményeim szerint világszínvonalon - kutatók és a tudást az új generációknak átadó oktatók gárdája. Nyilván nem azonos tudást és képességeket kíván a kettő, hiszen más munkáról van szó, de fontos, hogy ne válasszuk el ezt a két tevékenységet. Ezért az ideánk a kutató egyetem megteremtése. A kutatás nagy forrásigényű műfaj, nem magányos tudósok, hanem megregrága műszerekkel felszerelt intézményekben, csoportok végzik. A Debreceni Atomkutató Intézet vagy a Szegedi Biológiai Központ csak nagy universitasban képes megtalálni a helyét, egy mai méretű egyetemet "agyonyomna". A harmadik cél, amiben egyetértés van közöttünk, az, hogy ez a lépés növeli a vidéki szellemi központok szerepét, és talán az egyetlen esélyt nyújtja arra, hogy a tudományos versenyben lépést tartsanak a nagy vonzerővel rendelkező fővárosi intézményekkel. Így olyan helyzetbe hozhatók ezek a központok, hogy megfelelhessenek a regionális - tudományos, munka-erőpiaci - szerepüknek. Van egy negyedik szempont is, amiben már vannak nézetkülönbségek, hogy mikor várható az integrációt követően az erőforrások hatékonyabb felhasználása. Remélem, hogy három-négy év után már mutatkozni fognak a racionalizáló elemek. Fontosnak tartom, hogy a pénzügyi érdekek csak megfelelő időpontban kerüljenek előtérbe.

- A külső megfigyelő számára úgy tűnik, hogy az integráció előkészítése elsősorban az ésszerűség mentén folyik. Mennyire érvényesül majd a ráció és az edukáció követelményeinek az egyensúlya?

- Az én dolgom az, hogy a szakmai racionalitást tükröző javaslatot tegyek. Ezt megtettem, első olvasatban a kormány megtárgyalta és négy pontban javasolt módosítást: a Soproni Egyetem és a győri főiskola integrációja, Keszthely hovatartozása, a Közgazdaságtudományi Egyetem valamint a szarvasi és a békéscsabai intézményi központ ügyében. Az intézmények által fölvetett érveket a kormány olyan súlyúnak tekintette, hogy új javaslat kidolgozását kérte. Az integrációban közel ötven intézmény vesz részt, elfogadható, és szükséges is ez a változtatás ahhoz, hogy a szakmán és a politikán belül megfelelő támogatása legyen. Hiszen törvényalkotásról van szó, pártokhoz kötődő képviselők adják majd a szavazatukat erre. Ez a program jogi, pénzügyi intézkedésekkel indul, ugyanakkor ez egy ötéves fejlesztés első lépése. Tisztázni kell azokat a kereteket, amiben a több mint 50 milliárdos fejlesztést megvalósítjuk. Szeretnénk úgy átalakítani az intézményeket, hogy nyitott, tudásukat megújítani, a munkájukat majd felelősségteljesen végezni képes értelmiségieket, s ne csupán egy dologhoz értő, specializált szakembereket képezzünk. Ezért építünk - a szükséges infrastrukturális beruházásokon kívül - Szegeden és Kecskeméten könyvtárat, Debrecenben diákcentrumot. Az integráció végső soron a diákoknak nyújtott jobb minőségű szolgáltatások által éri el célját. A felsőoktatásban a nevelés legalább annyira fontos, mint a közoktatásban, más eszközökkel és módon valósul meg, inkább indirekt úton, példák és lehetőségek nyújtásával, az önművelés terepeinek és eszközeinek biztosításával. Ehhez olyan egyetemi, kutatói légkör létrehozásával járul hozzá az integráció, ahol kialakulhat a mester és tanítvány közötti felnőtt viszony. A felsőoktatásban nem közvetlen nevelési programokról van szó, hanem pedagógiai színterek létrehozásáról, amelyeket az oktatásban résztvevő diákok és tanárok megfelelően használhatnak.

- A nagy egyetemek nyilván tovább erősödnek az integráció során, de mivel biztathatja a miniszter a kisebb intézményeket (és hallgatóikat), amelyeket mintegy magukhoz szippantanak a centrumok?

- A kérdés szóhasználatával nem értek egyet. Nem odaszippantásról van szó, hiszen erőnek erejével nem viszünk egyetlen intézményt sem egyik helyről a másikra. Új keretet alkotunk, amelyben egyenlő jogokat kapnak a kicsik és a nagyok. Egy nagyobb intézmény keretei lehetőséget biztosítanak majd új tudományterületekkel foglalkozó szakok kialakítására és együttműködés megvalósítására egy kis karnak is. Azoknak a karoknak, amelyek eddig főiskolákhoz tartoztak, pedig kifejezetten a fölemelkedés, a tudományos előbbre jutás lehetőségét nyújtja, hiszen eddig nem indíthattak doktori kurzust, holott ma már az elitképzés ebben jelenik meg. Ez volt a megújulásuk egyik legfontosabb akadály, mert nem tudtak fiatal tudósokat odavonzani. Az együttműködés nagyobb biztosítékot jelent arra is, hogy a gazdaság és a munkaerőpiac változása esetén könnyebben követhessék az új igényeket. Egy nagy intézményen belül a kis (alap)szakok életben maradásának a feltétele pedig a tudományterületek közötti szolidaritás, az, hogy a nagy szakok eltartják a kisebbeket, mert az egyetem egészéhez, az ország működéséhez szükségesek. Ugyanúgy, ahogy az alkalmazott kutatásoknak kell megtermelniük azt a hasznót, amit az alapkutatásokra vissza lehet forgatni. A szolidaritás tehát nemcsak egymásrataltságon, hanem jól felfogott hosszú távú érdeken is alapul.

- A hallgatók szempontjából pedig az áthallgatási lehetőségek bővülése fontos.

- A hallgatók számára az integráció akkor nyeri el valódi értelmét, ha több és jobb oktatóval ismerkedhetnek meg, ha bővül az előadások és szemináriumok kínálata, ha jobb képzési utat választhatnak. Ennek egyik feltétele az intézményeken belül alkotott szabadabb és átváltható tanegységrendszer, idegen szóval a kredit transzfer. Mindenhol komoly kételyek vannak a tekintetben, hogy ez az egész felsőoktatásra kiterjeszthető-e vagy csupán egy-egy tudományterületen belül alkalmazható. Ezek a viták most zajlanak. Az biztos, hogy az ilyen alapú oktatásnak vannak a határai. Egy példával illusztrálva, nem szívesen feküdnénk egy olyan sebész keze alá, aki kredit alapon drámapedagógiát, lakberendezést tanult anatómia helyett. Arról van szó, megengedheti-e egy ország magának, hogy ne a munkaerőpiacon keresett végzettséget nyújtsa a felsőoktatás, hanem csupán diplomát adjon. Franciaországban a '68-as diákmozgalmak nyomán alakult ki ez a rendszer, amely a diákok számára nagyon jó, de az állam számára nagyon drága. Ott is komoly viták övezik ezt a rendszert, és nem véletlen, hogy velük együttműködve igyekszünk kialakítani a beválást követő vizsgálatot. Mi most állunk a képzési rendszer fölszabadulásának kapujában és kiépítjük ezt a visszacsatolást. A rugalmasabb és a diák felelősségét növelő rendszerhez kellő tájékoztatást kell adni szüleiknek és nekik, ezért a 2001-ben megjelenő felsőoktatási tájékoztatók olyan mutatókat is tartalmaznak majd, amelyek jelzik, hogy az adott intézményből, szakról kikerülők hány százaléka tudott elhelyezkedni, mennyit költenek ott szociális kiadásokra, tudományra és hány minősített oktatójuk van. Kikerülhetetlen, hogy a felsőoktatás minőségileg is differenciálódjék, és egyre inkább nálunk is az lesz a kérdés egy munkavállaló esetében, hogy hol szerezte a diplomáját. Ehhez illeszkedik az a törvénytervezetünk, amelyik a szakképzési hozzájárulást, mint forrást, a gyakorlati képzés számára a felsőfokú intézményekben is hozzáférhetővé teszi, és a gazdálkodó cégek ennek megfelelően orientálhatják a munkaerőpiacnak megfelelően az oktatási stratégiát. Megállapodást kötöttünk a nagyobb kamarákkal a fiatal szakemberek pályafutásának követésére, és közösen működtetünk majd regionális és országos munkaerő-piaci prognózisokat készítő intézeteket. A felsőoktatás természetesen nem alakulhat a piac diktátumai szerint, ám nem is működhet annak figyelembe vétele nélkül. Tehát mindkét szempont - a ráció és az edukáció is - fontos, de a jelenlegi helyzetben a gazdasági tényezőket jobban érvényesítő rendszerre van szükség.

- Az integráció előkészítési folyamatában a hallgatói önkormányzatok is résztvettek. Milyen tapasztalatok adódtak az együttműködés során?
- A hallgatók országos szervezetei támogatják az integrációt. A legtöbb esetben intézményi szinten is támogatták a változási javaslatokat. De például a Közgazdaságtudományi Egyetem hallgatói aktívan léptek föl az egyetemi vezetés megváltozott koncepciója mellett. Néhány hallgatói szervezet az intézmény hagyományait hangsúlyozva juttatott el hozzám bizonyos kezdeményezéseket.
- Azt tartják, az az ideális, ha az egyetemi oktatók tevékenysége egyenlő arányban oszlik meg az tanítás, a kutatás és a közélet terén. Ön is osztja ezt a véleményt?
- Szép idea, jó volna, ha ez így lenne. Azt gondolom, hogy ma ettől igen távol vagyunk. Ezek az arányok bizonyára egyénenként változnak. A közéleti aktivitás biztos alacsonyabb ennél, holott az értelmiségi elitnek ilyesfajta felelőssége is van.
- Történelmi tapasztalat, hogy az egyetemi ifjúság viszont nagyon aktívan politizál. Az egyetemek tartsanak távolságot a politikától vagy engedjék be falaik közé?
- Mint közintézményeknek pártatlanoknak kell lenniük, de az nem jó, ha színtelen-szagtalan semlegesség jellemzi az egyetemeket. Jó ha keretet teremtenek az oktatók és a hallgatók számára egyaránt az értelmiségi lét teljességéhez, a közügyekkel kapcsolatos véleményformáláshoz. Nehéz és törvényi eszközökkel nem is lehet e téren határt szabni. Ehhez tartozik egy megfelelő politikai kultúra is. A kifejezetten pártokhoz kötődő szervezeteknek szerintem nincs helye az oktatási intézményekben. Azt viszont fontosnak tartom, hogy ha meghívják a politikust, akkor elmondhassa véleményét a hallgatóságnak. Ugyanakkor jó volna, ha az egyetemi közélet is - az intézmény, a tudomány ügyei - a széles nyilvánosság előtt zajlana. Csak így válhatnak ezek az intézmények egy-egy város szellemi központjaivá.
- Ismeretes, hogy az Egyesült Államokban nagy kutatási projektek, tanszékek épülnek egy-egy vállalati megrendelésre. Milyen kapcsolat alakulhat ki a hazai egyetemek és mondjuk nagy (multinacionális) vállalatok között?
- Abból kell kiindulnunk, hogy az ország előbb-utóbb résztvesz az egységesülő Európa vérkeringésében, ahol jól képzett szakemberekkel és magas technológiai színvonallal jó pozíciókat szeretne elfoglalni. Ki kell használnunk azt a versenyelőnyünket, hogy a magyar munkaerő jóval magasabban képzett, mint amilyen munkabért kap. Ne a munkaerő árát fagyasszuk be, hanem a képzettséget emeljük még följebb. Az oktatás és kutatás mindenütt stratégiai helyzetbe kerül. A polgári kormány is meg akarja kétszerezni a kutatásra, fejlesztésre szánt költségvetési támogatást. 1998-ban ez 0,78 százaléka volt a GDP-nek, ebben az évben 1 százaléka, s 2002-re azt szeretnénk, hogy 1,5 százaléka legyen. Ezt reálisnak és szükségesnek is tartjuk ahhoz, hogy a magyar kutatás megfeleljen a stratégiai szerepének. Ebben nemcsak a költségvetési pénzek, hanem a gazdaság közvetlen befizetései is szerepelnek. Számos példa mutatja, hogy a cégek közvetlenül is érdekeltek a felsőoktatás finanszírozásában. Jó példa erre a győri Széchenyi Főiskola és a General Motors együttműködése. Az ilyen típusú kapcsolatokat befolyásolhatja az, ha a kormány kedvezményezi az ilyen célú befizetéseket. Mi is tervezünk ilyen könnyítéseket. A bevételen túl talán még fontosabb, hogy a hallgatók megismerhetik a legmagasabb szintű termelési kultúrát.
- A magyar felsőoktatási koncepció hogyan illeszkedik az uniós képzési stratégiához?
- Az unió három nagy prioritást jelölt ki: a versenyképesség növelését, az esélyegyenlőség megteremtését és az európai polgári értékrend átadását. Azt hiszem, hogy a hagyományos kultúrát tekintve jó a magyar oktatásügy, de például a nyelvtudás terén sok a lemaradásunk. Ezen egy komoly nyelvi programmal kívánunk javítani. Az informatika terén szintén elég jól

állunk. Az unión belül is nő a szerepe a humán erőforrás fejlesztésének. Érdekünk, hogy ne maradjunk le ezen a dinamikusan fejlődő területen, s a kijelölt prioritásoknak a magyar oktatásügy már ma is megfelel. Négy uniós tagállam - Olaszország, Franciaország, Németország és Nagybritannia - elindított egy programot a felsőoktatási politika kereteinek tisztázására. Tavaly ősszel mi is csatlakoztunk ehhez a programhoz. Nagyon nagyok a különbségek, mert mások a szakmai végzettségek, eltérő a képzési idő, nem beszélve a tudományos minősítésről. Ma ezek feltárása folyik. Közös célokról beszélhetünk, de egységes felsőoktatásról a jövőben sem.

- Van már országhatárokon átnyúló regionális együttműködés is Szeged, Temesvár és Újvidék között. Az ilyen kapcsolatok hogy' illeszkednek az EU-integrációba?

- Ezek nagyon fontosak közép-Európában ahol nem egyszer politikai diktátummal alakultak ki a határok, és természetes földrajzi-gazdasági övezeteket választottak szét. Illúzióink nem lehetnek, e kapcsolatok jelentősége évtizedek múltán növekedhet, de idejében ki kell építeni ezeket is, Dunántúl és Burgenland, Nógrád és Szlovákia vagy Szeged és szomszédai között.

- Szakértők azt állítják, hogy csak a nagy egyetemeknek van jövőjük, a kis intézmények előbb-utóbb megszűnnek. Miniszterként mivel biztatja ez utóbbiakat?

- Vitatom ezt az álláspontot. Differenciálódik a magyar felsőoktatás, lesznek nagy egyetemi központok, ahol szinte valamennyi tudomány- és szakterület széles kínálatot nyújt. Mellettük a kis intézmények akkor maradnak meg, ha minőségi képzést nyújtanak, kiegészítik a kínálatot, illetve olyan sajátos képzést adnak ami hiánypótló. E téren nem igaz az, hogy a nagy hal megeszi a kis halat.

- Végül néhány aktuális kérdés. Pillanatnyilag hol tart az agrárintézményekkel kapcsolatos koalíciós vita?

- Ennek a vitának több halmaza van. Az egyik az integrációról szóló törvény, amely - remélem, a kisközgazdászok pontosan érzékelik - a vidéki szellemi központok kialakulásának egyik fontos erősítője lesz. A másik kérdéskör régóta vár a megoldásra: az egészségügyben a klinikák, intézetek, az agráriumban a tangazdaságok és a kutatóhelyek finanszírozásának ügye. Új feladatok is adódnak, mint például az agrártámogatások szakképesítéshez kötésével kapcsolatban a szakértői hálózat kiépítése és finanszírozása. Ez utóbbi meglehetősen bonyolult feladvány, amire gondosan kimunkált válaszokat kell adni. A harmadik kérdéskör az, hogy milyen szerepet kapjon a főiskolák és az egyetemek életében a szakminiszter és az oktatási miniszter. Nehéz elképzelni, hogy a sokirányú képzést nyújtó agráregyetemek újból a szakminisztérium irányítása alá kerüljenek. Fontos a szakminisztérium szerepe a stratégia, a szakmai színvonal, a vizsgáztatás, a szakértői névjegyzék kialakítása tekintetében, de ez anélkül is ellátható, hogy mindenkinek lenne saját kis egyetemi hálózata. Nyilván az agrárintézmények iránti felelősség munkál azokban a törekvésekben, amelyek az agrárképzést ki kívánják szakítani az egységes felsőoktatás kebeléből. Azt gondolom, hogy ez nem indokolt, de mérlegelnünk kell azokat az indítékokat, amelyek ezt sugallják. Látok reményt arra, hogy május 24-e, a parlamenti végszavazás előtt létrejön a megállapodás közöttünk. (Az OM és az FVM időközben megkötötte az agrár-felsőoktatási megállapodást - a szerk.)

- Az oktatásügy története az egyetemi integrációt az Ön nevéhez fogja kötni. Ars poeticaként milyen mottót választana ezzel kapcsolatban?

- Ide illik Jókai Mór egyik ismert regényének mondata a reformkorból: A kor szerinti haladás épen maradást jelent, a vesztég maradás sorsa pedig senyvedés. Ez a gondolat ma is nagyon aktuális.

Pokorni: Az egyetem pedagógiai szintér is (Versenyképesség, esélyegyenlőség, polgári értékrend)

Írta: Adminisztrátor
2010. április 19. hétfő -

Zétényi Zoltán